

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ**

На правах рукопису

КРУЧЕК ОЛЕКСАНДР АЛІКОВИЧ

**КУЛЬТУРА В УСРР В 1920-1923 рр. ЯК
ОБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ**

07.00.01 - Історія України

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового
ступеня кандидата історичних наук

Київ-1997

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Інституті історії України НАН України

Науковий керівник – доктор історичних наук, професор
ДАНИЛЕНКО Віктор Михайлович

Офіційні опоненти:

доктор історичних наук,
професор

КУЛЬЧИЦЬКИЙ Станіслав Владиславович

кандидат історичних наук

КОКІН Сергій Анатолійович

Провідна установа – Київський національний університет
ім.Тараса Шевченка

Захист відбудеться " 30 " травня 1997 р. о 14⁰⁰ год. на
засіданні спеціалізованої вченої ради Д 50.17.01 в Інституті історії України
НАН України (адреса: 252001, Київ-1, вул.М.Грушевського, 4).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту історії
України НАН України (адреса: 252001, Київ-1, вул.М.Грушевського, 4).

Автореферат розісланий " 26 " квітня 1997 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
доктор історичних наук

Н.А.Шип

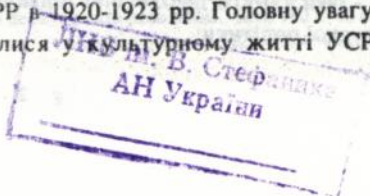
I. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ.

Актуальність теми дослідження. В сучасних умовах розбудови незалежної України, коли одним з першочергових завдань стало вироблення орієнтирів державного та національно-культурного будівництва, зростає необхідність критичного усвідомлення історичного минулого. Узагальнення набутого досвіду, аналіз характерних тенденцій історичного процесу дає можливість формувати більш ґрунтовні підходи до вирішення проблем сьогодення.

Серед пріоритетних напрямків історичної науки стоїть завдання дослідження переломних етапів історії України. Одним з таких періодів став початок 20-х років нинішнього століття, коли в Україні утверджувалась радянська влада, закладалися підвалини довгострокової державної політики в галузі культури. Серед обставин, у яких розгортався цей процес, слід виділити національну проблему, яка набула в той час особливого значення. Під впливом революційних подій зросло національне самоусвідомлення українців, посилювався національний рух. Нова влада мусила враховувати ці моменти при розробці як загальних принципів державного устрою УСРР, так і завдань культурного будівництва. За цих умов національна культура стала об'єктом державної політики. Чим керувалась державна влада, проголошуючи ті чи інші завдання в сфері національної культури? Які методи застосовувалися для їх виконання? До яких наслідків це призвело? Відповіді на ці питання мають принципове значення і є злободенними для нинішнього етапу розвитку нашого суспільства.

Особливістю досліджуваного періоду є те, що він багато в чому схожий з теперішнім часом. Висока ціна радикальних змін, що відбуваються в усіх сферах життєдіяльності суспільства, матеріальна скрута, загострення часом міжнаціональних і міжконфесійних стосунків, соціальне напруження, серйозні недоліки в галузі державного управління, на жаль, є характерними рисами, притаманними як 20-тим, так і 90-тим рокам. Своєчасне усвідомлення небезпечності наростання таких паралелей допоможе запобігти повтору попередніх прорахунків і трагедій.

Предмет і хронологічні межі дослідження. Предметом дослідження є культура в УСРР в 1920-1923 рр. Головну увагу було приділено змінам, які відбувалися у культурному житті УСРР під

впливом державної політики радянської влади. В роботі не розглядаються детально процеси, що відбувалися в культурі національних меншин, оскільки вони становлять окрему тему для дослідження. Іноді автор свідомо виходив за межі визначеного періоду з тим, щоб показати причинно-наслідкові зв'язки у національно-культурних процесах того часу та мотивацію деяких дій владних структур у вирішенні тих чи інших завдань національно-культурної політики.

Названий період став часом, коли більшовицька влада, переконавшись на власному досвіді у безплідності суто антиукраїнської, загарбницької політики, яку вона провадила в Україні, вдалася до тактичного відступу. Процес остаточного утвердження більшовиків в Україні на початку 1920 р. проходив під гаслами толерантного ставлення до національно-культурних потреб українського населення. Це дозволило новій владі, з одного боку, збити гостроту національного протистояння, відпрацювати прийоми впливу на національну культуру, сформувати відповідні органи контролю над національно-культурним життям, а, з другого боку, прискорити процес централізації, формальним завершенням якого стало утворення СРСР.

1920-1923 рр. можна назвати періодом "передукраїнізації", коли визначилися загальні засади національно-культурної політики, які обумовили її характер і перспективу на наступні роки. Саме в цей період відроджувались культурні сили, які підготували базу політики "українізації", проголошеної владою у 1923 р.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі систематизації і узагальнення опублікованих документів і матеріалів, архівних джерел проаналізувати підходи радянської влади до вирішення корінних завдань національно-культурної політики в УСРР в 1920-1923 рр., виявити основні тенденції національно-культурного процесу того часу.

Здійснення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- проаналізувати, як позначився на національно-культурному будівництві того часу державно-правовий статус УСРР;
- визначити, як вплинули на національну культуру економічна та соціально-політична ситуація в республіці;
- розглянути ідеологічні підвалини більшовицької національно-культурної політики;

- дослідити, як у зазначений період вирішувалась на державному рівні проблема використання української мови;
- показати вплив держави (органів державної влади і управління) на стан національної освіти, науки, преси;
- схарактеризувати основні тенденції поступу художньої культури;
- висвітлити політику нової влади щодо національної церкви.

Методологічна основа дослідження. В дисертації застосовані порівняльно-історичний та систематичний методи аналізу подій і явищ. Багатоплановість теми зумовила використання проблемно-хронологічного принципу викладу матеріалу, який передбачає поділ теми на ряд проблем, кожна з яких подана у хронологічній послідовності історичних фактів. Конкретно-історичний матеріал автор аналізує, виходячи з принципів об'єктивності та історизму.

Стан наукової розробки теми. Проблеми національно-культурної політики в УСРР на початку 20-х рр. ХХ ст. знайшли певне відображення в науковій літературі. Історіографію даного питання умовно можна поділити на такі періоди: 1/ 20-ті - початок 30-х рр.; 2/ 30-80-ті рр.; 3/ 90-ті рр.

В літературі першого періоду дана тема тією чи іншою мірою була відображена у загальних працях, присвячених історії більшовицької партії України¹, та роботах, які пропагували завдання культурного будівництва². Крім того, в другій половині 20-х - поч. 30-х рр. з'явилася певна кількість робіт, присвячених окремим напрямкам і сферам культурного будівництва періоду "українізації", які так чи інакше торкалися процесів початку 20-х рр.

Так, питанням освітньої реформи початку 20-х рр. присвячені праці тодішніх керівників Наркомосу Г.Грицька та Я.Ряппо³. Деякі

¹ *Равич-Черкасский М.* История Коммунистической партии Украины. - Х., 1923.-247 с.; *Яворський М.* Революція в її головних етапах. -Х., 1923.-185 с.

² *Грицько Г.* Хозяйственные основы культурного строительства. -Х., 1921.-28 с.; *Грицько Г.* Советское культурное строительство на Украине. -Х., 1921.-45 с.; *Гірчак Е.Ф.* Завдання національно-культурного будівництва на Україні. -Х., 1927.-127 с.; *У боротьбі за українську пролетарську культуру.* -Х., 1931.-56 с.

³ *Грицько Г.* Очерки советской просветительной политики. -Х., 1923.-44 с.; *Грицько Г.* Очередные задачи советского строительства в области просвещения. -Х., 1920.-23 с.; *Ряппо Я.* Народна освіта на Україні за десять років революції. -Б/м, 1927.-42 с.; *Ряппо Я.* Реформа высшей школы на Украине в годы революции 1920-1924: Сб. статей и

оцінки тогочасних процесів розбудови української освітньої політики дані в дослідженнях М.Авдієнка, Д.Годіна, М.Машкіна та ін.⁴. В них автори торкалися не тільки питань державного керівництва культурно-освітніми установами, а й культурного будівництва в цілому. Цікаві і різнобічні дані містяться в книзі "Народна освіта на Україні"⁵. Значний матеріал щодо формування структури та принципів партійного керівництва культурою міститься в статті І.Закладкіної "Розвиток структури Наркомосу та його місцевих органів"⁶. Питанням розвитку видавничої справи того часу присвячені праці М.Агуфа, Е.Грицака, В.Ігнатенка, А.Козаченка та ін.⁷.

В другій половині 20-х рр. увагу дослідників привертало питання літературного життя в Україні. Авторами ряду робіт були культурні діячі, які брали безпосередню участь у закладенні підвалин нової літератури⁸, відображали умови, в яких розгортався літературний процес, засади творення нової літератури.

докладов.-Х., 1925.-С.16-27; *Ряппо Я.* Что дала Октябрьская революция в области просвещения на Украине.-Х., 1928.-36 с.

⁴ *Годин Д.К.* 10 лет Октябрьской революции и просвещение.-К., 1927.-56 с.; *Авдієнко М.О.* Народна освіта на Україні.-Х., 1927.-163 с.; *Марков В.Н.* Советская система народного образования УССР: Материалы к истории развития УССР.-Саратов, 1928.-79 с.; *Машкін А.* Освітня політика за доби диктатури пролетаріату.-Одеса, 1926.-52 с.; *Альберштейн, Ястржембський В.* Система народної освіти.-Б/м, 1929.-320 с.

⁵ Народна освіта на Україні.-Б/м, 1924.-206 с.

⁶ *Закладкин И.* Развитие структуры наркомпроса и его местных органов // Народное просвещение.-1927.-№ 11-12.-С.45-73.

⁷ *Агуф М.* Преса УСРР до роковин Жовтня.-Х., 1932.-163 с.; *Меженко Ю.* Українська книжка часу великої революції // Життя і революція.-1927.-№ 10-11.-С.107-121; *Ігнатенко В.* Українська преса 1816-1923 рр.: Іст.-бібліогр. етюд.-Х., 1926.-76 с.; *Русанов А.* Газетна справа на Україні.-Х., 1924.-Ч.1.-93 с.; *Грицак Є.* З історії книжкового руху на Великій Україні (1917-1922).-Львів, 1923.-20 с.; Преса на Україні: Материалы Всеукр. совещ. редакторов.-Х., 1925.-212 с.; *Пакуль Н.* Книга: Іст. очерк.-Б/м, 1923.-131 с.; *Козаченко А.* Десять років книжкової продукції Радянської України: Іст.-стат. начерк.-Х., 1929.-42 с.

⁸ *Зеров М.* Від Куліша до Винниченка: Нариси з новітнього українського письменства.-К., 1929.-192 с.; *Коржак В.* Українська література. Конспект.-Х., 1928.-220 с.

Процеси формування основ перших літературних угруповань були відображені в працях О.Білецького, А.Лейтеса та ін.⁹. Окремо слід виділити цінну роботу А.Лейтеса та М.Яшека "10 років української літератури (1917-1927)"¹⁰, в якій були розглянуті організаційні заходи щодо створення перших літературних об'єднань, наведені програмні маніфести, що відображали спрямованість їх творчості.

Ряд робіт того часу було присвячено питанням мистецького життя України¹¹. В них знайшли відображення тенденції розвитку та здобутки мистецтва УСРР в досліджуваний період.

У 20-ті - на початку 30-х років було розпочато висвітлення даної проблеми науковцями української діаспори¹², які відображали процеси в українському культурному житті в основному через призму суспільно-політичного бачення.

Загальною тенденцією тогочасної історичної літератури була відсутність в ній повноцінної документальної бази та переважно пропагандистський характер (з протилежними, в Україні і на Заході, знаками). Але при тому ці роботи започаткували процес вивчення

⁹ Білецький О. Двадцять років нової української лірики (1903-1923).-Х., 1924.-87 с.; Лейтес А. Ренесанс української літератури.- Х., 1925.-34 с.; Шляхи пролетарської літератури. Всеукраїнська спілка пролетарських письменників.-К., 1927.-46 с.; Шляхи розвитку пролетарської літератури. Літературна дискусія: 36. матеріалів.-Б/м, б/р.-354 с.

¹⁰ Лейтес А., Яшек М. 10 років української літератури (1917-1927): В 2-х тт.-Х., 1928.-440 с.

¹¹ Грінченко М. Українська музична творчість за радянських часів // Життя і революція.-1927.-№ 11-12.-С.121-147; Грінченко М. Історія української музики.-К., 1922.-56 с.; Шевченко І. Сучасний український театр // Десять років українського театру.- Х., 1929.-С.35-48; Кисіль О. Український театр.-К., 1925.-179 с.; Українське малярство.-Х., 1930.-245 с. та ін.

¹² Бачинський Ю. Большевицька революція і українці. Критичні замітки.-Берлін, 1928.-48 с.; Герасимович І. Життя і відносини на Радянській Україні.-Берлін, 1922.-104 с.; Дурдела М. Радянська Україна. На яких основах вона будується? - Нью-Йорк, 1920.-22 с.; Кучабський В. Большевизм і сучасне завдання українського Заходу: Нац.-політичні замітки.-Львів, 1925.-127 с.; Мазена І. Большевизм і окупація України: Соц.-екон. причини незрілості сил української революції.-Львів-Київ, 1922.-155 с.; Мазена І., Феденко П. З історії української революції.-Прага, 1930.-94 с.; Мицюк О. Комуністична Україна.-Львів, 1921.-24 с.; Шаповал М. Большевизм і Україна.-Прага, 1926.-60 с. та ін.

культурної політики радянської влади в Україні, визначили загальні напрямки для наступних досліджень.

В 30-х рр. спрямованість праць, що торкалися проблем національно-культурного будівництва в Україні, у вітчизняній історичній науці суттєво змінилася. Ті публікації, які побачили світ в умовах тоталітарного режиму, в основному критикували так званий буржуазний націоналізм і практично не несли в собі ніякої наукової навантаженості¹³. Деяка зміна акцентів у постановці даної проблеми почалася лише з середини 50-х рр. В цей період з'явився ряд робіт, безпосередньо присвячених питанням культурного будівництва в Україні¹⁴. В них, як і в тих узагальнюючих роботах, що вийшли пізніше¹⁵, новий фактичний матеріал щодо національно-культурних процесів в перші роки більшовицької влади в Україні слугував лише коментарем для пропаганди ідей "стирання національних обмежень", "створення єдиної радянської культури" та інших партійних рішень. Нових концептуальних підходів в ці роки не виникло. Головною і обов'язковою для всіх дослідників історії радянського періоду була тема "провідної ролі партії" в усіх суспільних перетвореннях і, зокрема, питаннях культурного будівництва. Склався певний канон щодо вивчення проблем національної культури. Відправним пунктом була ленінська постанова "Про Радянську владу на Україні", а весь наступний матеріал відображав "наполегливу роботу партії, спрямовану на втілення ленінських ідей в життя". Будь-які новачі дозволялися тільки в рамках цього канону і для його удосконалення. Незмінними залишалися стереотипи 30-х рр. про "братню допомогу російського народу в справі культурної революції в Україні", про "неухильність боротьби компартії проти будь-яких порушень національної політики",

13 *Ахматов Л.* Українська контрреволюція на культурному і літературному фронті.-Х., 1930.-153 с.; *Затонський В.* Національно-культурне будівництво і боротьба проти націоналізму.-К., 1934.-34 с.; *Любченко П.* Шляхи і банкрутство української контрреволюції.-Х., 1930.-56 с. та ін.

14 *Бабійчук Р.В.* Жовтнева революція і розвиток української культури. - К., 1957. - 36 с.; *Гутиянський С.* В.І.Ленін і культурне будівництво на Україні.-К., 1965.-199 с.; *Золотоверхий І.* Становлення української радянської культури.-К., 1961.-424 с.; *Шевчук Г.М.* Культурне будівництво на Україні у 1921-1925 рр.-К., 1963.-435 с. та ін.

15 *Розвиток української культури за роки Радянської влади.-К., 1967.-376 с.; Історія Української РСР: В 10-ти тт.-К., 1981 та ін.*

викриття "націоналістичної діяльності дрібнобуржуазних партій меншовиків, есерів та боротьбистів", "антинародної" політики урядів УНР тощо.

В іншому ключі йшла розробка історичних проблем в науці української діаспори. І хоча вона також несла в собі елементи ідеологічного протистояння і не могла спиратися на відповідну джерельну базу, її відрізняв більш поміркований і реальний підхід до розгляду подій історичного минулого України.

Значним вкладом в розробку проблеми національно-культурного будівництва на початку 20-х рр. ХХ ст. стали дослідження Ф.Пігідо, Ю.Бориса, І.Майстренка, М.Стахіва, Є.Пастернака та ін.¹⁶. Аналізуючи загальні тенденції політики більшовицької влади в Україні в перші пореволюційні десятиліття, автори висвітлювали й дії цієї влади в питаннях національної культури. В роботі С.Николишина "Культурна політика більшовиків і український культурний процес"¹⁷ основну увагу приділено формуванню періодизації та аналізу загальних принципів культурної політики більшовиків. Автор визначив період кінця 1919 - поч. 1923 р. як період пом'якшеної русифікації, розкрив обставини, що спонукали більшовиків до зміни тактики у проведенні культурної політики в Україні на початку 20-х рр.

Дана проблема знайшла відображення і в одному з найбільш ґрунтовних історичних досліджень української діаспори - багатотомній "Енциклопедії українознавства"¹⁸. В ній дається як узагальнююча

¹⁶ Борис Ю. Советизация Украины 1917-1923. Коммунистическая теория и практика самоопределения наций.-Эдмонтон, 1980.-212 с.; Майстренко І. Історія комуністичної партії України.-Мюнхен, 1979.-256 с.; Майстренко І. Национальная политика КПСС в её историческом развитии.-Б/м, 1978.-223 с.; Пастернак Є. Україна під більшовиками (1919-1939).-Торонто, 1979.-327 с.; Пігідо Ф. Україна під більшовицькою окупацією: Матеріали до боротьби українського народу в 1920-30 роках.-Мюнхен, 1956.-144 с.; Сильницький Ф. Национальная политика КПСС в период с 1917 по 1922 год.-Мюнхен, 1981.-314 с.; Соловей Д. Україна в системі советського колоніалізму.-Мюнхен, 1959.-198 с.; Стахів М. Третя Советська республіка в Україні: Нариси з історії воєнної інвазії Советської Росії в Україну і розвитку окупаційної системи в часі листопад 1919 - листопад 1924.- Нью-Йорк, 1968.-244 с. та ін.

¹⁷ Николишин С. Культурна політика більшовиків і український культурний процес: Публіцистичні рефлексії.-Б/м, 1947.-199 с.

¹⁸ Енциклопедія українознавства: В 2-х тт.- Т.І.-Мюнхен, Нью-Йорк, 1949; Словникова частина.-Париж, Нью-Йорк, 1955-1980.

характеристика національно-культурного процесу в Україні на початку 20-х рр., так і різних ділянок культурного життя. В словниковій частині міститься матеріал про окремі події та осіб того часу, замовчуваних підцензурною наукою радянської України.

Конкретні умови, в яких розгортався національно-культурний процес 20-х рр., розглянуті в роботах К.Кононенка, В.Лисого, В.Наддніпрянець, О.Юрченка та ін.¹⁹

Із досліджень 70-80-х рр. слід виділити "Нариси історії української культури", які вийшли в Канаді в 1984 р.²⁰, узагальнюючу працю М.Семчишина "Тисяча років української культури"²¹, а також ряд робіт, в яких досліджувались окремі напрямки національної культури²².

В кінці 80-х - на поч. 90-х рр. поглибилися зміни у вітчизняній історичній науці, зокрема, посилювався відхід від попередньої заідеологізованості і схематизму. В ці роки з'явилися статті Я.Р.Дашкевича, С.В.Кульчицького, Ю.О.Курносова та ін.²³, в яких, розглядаючи питання суспільно-політичного життя України 20-х - 30-х рр., автори характеризували національно-культурні процеси того часу з

19 Кононенко К.С. Україна і Росія. Соціально-економічні підстави української національної ідеї 1920-1960.-Мюнхен, 1965.-535 с.; Лисий В. Державний статус УССР в 1917-1923 роках.-Мюнхен, Нью-Йорк, 1963.-117 с.; Наддніпрянець. Українські націонал-комуністи. Їх роль у визвольній боротьбі України 1917-1956.-Мюнхен, 1956.-104 с.; Юрченко О. Українсько-російські стосунки після 1917 року в правовому аспекті.-Мюнхен, 1971.-402 с.

20 Нариси з історії української культури.-Едмонтон, 1984.-174 с.

21 Семчишин М. Тисяча років української культури. (Історичний огляд культурного процесу).-Нью-Йорк, Париж, Сідней, Торонто, 1985.-550 с.

22 Власовський І. Нарис історії української православної церкви: В 4-х тт. Т.4, Ч.1.-Нью-Йорк; Київ, 1990.-383 с.; Животко А. Історія української преси.-Мюнхен, 1990.-334 с.; Коляска І.В. Освіта в Радянській Україні. Дослідження дискримінації та русифікації.-Б/м, б/р.-340 с.; Полонська-Василенко Н.Д. Українська Академія Наук (нарис історії).-Мюнхен, 1955.-413 с.; Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900-1941). Стан і статус.-Мюнхен, 1987.-294 с. та ін.

23 Дашкевич Я.Р. Українізація: причини і наслідки // Слово і час.-1990.-№ 3.-С.55-65; Кульчицький С.В. Ленінська нова економічна політика та її здійснення на Україні // Укр. іст. журн.-1989.-№ 8.-С.88-94; Курносів Ю.О. Суспільно-політичне життя на Україні в 20-30-х рр. // Укр. іст. журн.-1989.-№ 12.-С.89-96; Лозицький В.С. Політика українізації в 20-30 роках: історія, проблеми, уроки // Укр. іст. журн.-1989.-№ 3.-С.46-55. та ін.

позицій об'єктивності та історизму. Окремі аспекти мистецького життя України 20-х рр. відображені в статтях С.І.Білоконя²⁴. В них відтворюється творчий шлях Г.Нарбута, М.Бойчука, М.Зерова та інших визначних діячів української культури.

В 90-х роках вийшов ряд монографій, в яких знайшли висвітлення проблеми національно-культурного життя України в 20-х рр. Так, в роботі В.М.Даниленка, Г.В.Касьянова, С.В.Кульчицького "Сталінізм на Україні: 20-30-ті роки"²⁵ були розглянуті питання ідеологічних принципів більшовицької політики, становлення адміністративних основ у культурному житті УСРР. В роботі Г.Касьянова "Українська інтелігенція 1920-х -30-х років: соціальний портрет та історична доля"²⁶ проблему національно-культурного життя України подано через призму взаємовідносин влади й головного носія української культури - української інтелігенції. Широке коло питань, що висвітлюють історичні умови національно-культурного процесу в Україні розглянуто в монографії С.В.Кульчицького "Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919-1928)"²⁷.

Новий погляд на національно-культурну політику більшовицького уряду на початку 20-х рр. висловлено у статті В.М.Даниленка "До витоків політики українізації"²⁸. Автор доводить, що суперечливий характер розвитку національної культури на початку 20-х рр. значною мірою був обумовлений небажанням багатьох комуністів, передусім керівників, здійснювати проголошений новий курс в національній політиці, живучістю великодержавної традиції.

24 Білоконя С.І. Георгій Нарбут і українське мистецтво // Наука і культура. Вип.21.-К., 1987.-С.491-498; Білоконя С.І. Колективізм - пафос творчості Михайла Бойчука // Образотворче мистецтво.-1988.-№ 1.-С.22-25; Білоконя С.І. Микола Зеров // Письменники Радянської України: 20-30 роки: Нариси творчості.-К., 1989.-С.35-65. та ін.

25 Даниленко В.М., Касьянов Г.В., Кульчицький С.В. Сталінізм на Україні: 20-30-ті роки.-К., 1991.-344 с.

26 Касьянов Г.В. Українська інтелігенція 1920-х - 30-х років: соціальний аспект та історична доля.-К., 1992.-176 с.

27 Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919-1928).-К.: Основи.-1996.-396 с.

28 Даниленко В.М. До витоків політики "українізації" // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: 36. ст.-К., 1993.-С.53-67.

В дослідженнях останніх років про окремі ділянки національно-культурного життя України 20-х рр. значну увагу приділено питанням, що раніше обминалися, в тому числі проблемам Української автокефальної православної церкви²⁹. Значним кроком в розробці питань книговидавництва в Україні в досліджуваній період стала монографія Т.Ківшар "Український книжковий рух як історичне явище (1917 - 1923 рр.)"³⁰. На основі широкого масиву документальних і насамперед архівних джерел автор дослідила питання організації української радянської книговидавничої системи.

Грунтовний розгляд мистецького життя України був даний у багатотомних "Історії української літератури" та "Історії української музики"³¹. Поверненню надбань спадщини української культури сприяла робота М.Жулинського "Із забуття в безсмертя"³², в якій автор дослідив творчість репресованих українських літераторів 20-х рр.

Таким чином, питання національно-культурного процесу в перші роки утвердження радянської влади в Україні знайшли певне відображення як у вітчизняних публікаціях, так і в працях української діаспори. Однак предметом спеціального дослідження національної культури як об'єкта державної політики вони не стали.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що в ній досліджується актуальна проблема, яка ще не одержала належного

²⁹ Історія християнської церкви на Україні (релігієзнавчий довідковий нарис).-К., 1992.-104 с.; Киридан А., Пащенко В. Вилучення церковних коштовностей: життєва необхідність чи авантюра? // Людина і світ.-1992.-№ 7-8.-С.10-17; Пащенко В.О. Держава і православ'я в Україні 20-30-ті рр. ХХ ст.-К., 1993.-169 с.; Пилявець Л.Б., Рибачук М.В. Автокефалія православної церкви в Україні // Рідна школа. - 1992. - №5-10.-С.34-39; Пащенко В. Православне обновленство - справа ДПУ // Людина і світ.-1993.-№ 10-12.-С.34-39; Еланський В., Паталай О. "... партія все виправляє, призначає і будує за одним принципом". Національна проблема в радянській церковній політиці // Людина і світ.-1992.-№ 2.-С.6-12. та ін.

³⁰ Ківшар Т. Український книжковий рух як історичне явище (1917-1923 рр.).-К., 1996.-340 с.

³¹ Історія української літератури: В 2-х тт.Т.2.-К., 1988.-742 с.; Історія української музики: В 6-ти тт. Т.4.-К., 1992.-614 с.; Історія українського мистецтва: В 6-ти тт.-Т.5.-К., 1967.-475 с.

³² Жулинський М. Із забуття в безсмертя. Сторінки призабутої спадщини.-К., 1990.-446 с.

відображення в історичній літературі. Автором робиться спроба на основі маловідомих опублікованих і архівних джерел дати з нових позицій історичний аналіз більшовицької національно-культурної політики, запровадженої на початку 20-х рр., по-новому проаналізувати національно-культурні процеси, що відбувалися в цей період в Україні.

На основі узагальнення досягнень історичної науки з даної проблеми з'ясовано деякі важливі питання для її подальшої розробки. Зокрема, автор дійшов висновку, що культурна політика, впроваджувана новою владою в Україні на початку 20-х рр., хоч і була обставлена толерантними гаслами щодо потреб місцевого населення, фактично була направлена на нівелювання національно-культурного життя за вузько класовими принципами. Підвалини національно-культурної політики, сформовані в цей період, мали вирішальне значення для майбутнього. Наукова новизна дослідження полягає і в тому, що автором введені до наукового обігу раніше не опубліковані і такі, що не використовувалися, архівні документи. Вони містять в собі новий, невідомий досі фактичний матеріал.

Джерельна та документальна база дисертації: її можна розподілити на кілька груп. До першої, яка дала найбільше фактичного матеріалу для наукового аналізу, належать документи та матеріали, що зберігаються у фондах Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України (ЦДАВОВ України). До них слід віднести документи вищого законодавчого органу республіки - Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів (ВУЦВК) (ф.1), що містять відомості про широке коло питань, якими займався цей орган, в тому числі і культурної політики. Важливі узагальнюючі документи зберігаються у (ф.2) Ради Народних Комісарів УСРР. Вони дають змогу проаналізувати діяльність уряду республіки в галузі культурного будівництва на початку 20-х рр.

Основний же матеріал з нашої теми концентрується у ф.166 Народного комісаріату освіти УРСР, на який було покладено керівництво питаннями культури в Україні. Стенограми нарад, звітів, протоколи засідань Наркомосу, його листування з місцевими та республіканськими культурно-освітніми установами, Наркомосом РСФРР, ЦК ВКП(б) та ЦК КП(б)У містять значний обсяг даних, що дає

можливість прослідкувати головні складові формування напрямків національно-культурного процесу в перші роки утвердження Радянської влади в Україні.

В дисертації також були використані документи Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО України). Це в основному матеріали фонду ЦК КП(б)У (ф.1): Разом з іншими джерелами вони стали основою для розкриття ідеологічних підвалин національно-культурної політики правлячої партії в досліджуваний період.

Вивчалися також документи ф.1 Державного архіву м.Києва. В них висвітлені деякі проблеми національно-культурної діяльності Київської міської ради, зокрема питання організації національної освіти, керівництва міськими культурними установами. Дані матеріали допомагають дослідити механізм реалізації партійних постанов.

Проблеми становлення мистецького життя в перші роки утвердження більшовицької влади в Україні знайшли відображення у фондах архіву Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім.М.Рильського НАН України. В документах фонду 13 Ф.Л.Ернста містяться матеріали про організацію художньої освіти, музейної справи в УСРР; умови, в яких працювала Українська Академія мистецтв; є дані про організацію мистецьких об'єднань "Товариство ім.Костанді", "Асоціація художників Червоної України" ("АХЧУ"). Матеріали ф.42 характеризують перші роки діяльності театру "Березіль". Питання організації та спрямованості роботи кооперативного видавництва "Рух" містяться у ф.577 Центрального музею-архіву літератури і мистецтва України.

Для розкриття теми важливе значення має ряд опублікованих джерел. Серед них особливо слід виділити документи партійних та радянських органів: рішення і резолюції з'їзтів, конференцій, пленумів РКП(б) і КП(б)У, постанови ЦВК Росії та ВУЦВК, в яких розглядалися питання культурної політики. Висновки та оцінки, які містяться в цих документах, дають змогу краще зрозуміти історичні умови того часу, рівень осмислення проблем національно-культурного процесу. До цієї групи джерел відноситься і ряд збірників документів з проблем культурного будівництва в Україні. Важливим є те, що їх упорядники використовували документи центральних та місцевих архівів, друку. При

тому для них характерна певна односторонність у добиранні документів, в основному переважають матеріали, що висвітлюють лише досягнення в галузі культури.

Окреме джерело вивчення даної теми становлять статті, промови, спогади тодішніх партійно-державних керівників республіки. Пронизані духом часу, вони допомогли автору з'ясувати мотиви прийняття тих чи інших рішень по здійсненню планів національно-культурного будівництва, особисту позицію окремих більшовицьких лідерів, від яких залежала спрямованість національно-культурного процесу.

Джерельну базу дисертації становлять також матеріали періодичної преси того часу. Серед інших слід виділити партійні видання "Известия ЦК КП(б)У", "Коммунист", газету "Вісті ВУЦВК", відомчі журнали "Путь просвещения", "Студент революції" тощо, які містять в собі фактичний матеріал, відсутній в інших джерелах.

Поряд із періодичними виданнями автор використовував статистичні та довідкові матеріали.

Всі групи джерел, доповнюючи одна одну, дозволяють різнобічно висвітлити проблему становлення національно-культурної політики в УСРР на початку 20-х рр.

Практичне значення дисертації полягає в тому, що її матеріали можуть бути використані у створенні узагальнюючих праць з історії України, при підготовці лекційних курсів з історії України та спецкурсів з історії національної культури.

Наукова апробація роботи проводилась у відділі історії культури українського народу ХХ ст. Інституту історії України Національної Академії Наук України, на Міжвузівській науково-практичній конференції "Місце України у світовій історії та особливості вивчення даної проблеми у педагогічному вузі" (Київ, 1992 р.), на Шостій Всеукраїнській науковій конференції з історичного краєзнавства (Луцьк, 1993 р.). На основі дисертаційного дослідження опубліковано брошуру та тези.

На захист виносяться такі положення:

- українська культура в УСРР в 1920-1923 рр. розвивалась складно і суперечливо. З одного боку, Комуністична партія декларативно толерувала інерційний національно-культурний поступ, коріння якого сягали періоду української революції та визвольних змагань. З іншого - в

міру зростання своїх можливостей і зміцнення позицій в суспільстві - свідомо гальмувала його через невідповідність цього поступу проголошеній комуністичній доктрині. Фактична залежність провідних державних структур УСРР від партійних комітетів та аналогічних структур Російської Федерації зумовили обмеженість повноважень органів культури. Їх організація, структура і національний склад забезпечували значною мірою антинаціональний характер діяльності;

- спрямованість національно-культурної політики радянської України ґрунтувалась на ідеологічних засадах більшовизму. В їх основі були вузькокласовий підхід в оцінках досягнень та визначенні напрямку культурного процесу, позбавлення української культури "національної обмеженості", її ідеологічна "перековка";

- економічна криза та соціальні протиріччя в Україні на початку 20-х рр., що були значною мірою обумовлені продовженням політики "воєнного комунізму", призвели до втрати багатьох надбань національної культури;

- під прикриттям національно-толерантних гасел більшовицька влада розпочала процес нівелювання національної культури, впроваджуючи систему жорсткої централізації та тотального контролю в усіх сферах культурного життя;

- розвиток національної культури в УСРР в досліджуваний період хоч і мав місце, однак відбувався не стільки "завдяки", скільки нерідко всупереч діям більшовицького керівництва. Лише ті ділянки культурно-освітнього і культурно-мистецького життя, які нова влада не встигла ще повністю опанувати, знайшли в собі сили вистояти, зберегти попередні надбання, продовжити творчий пошук з тим, щоб реалізуватися у період "українізації".

II. СТРУКТУРА ТА ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ.

Дисертація складається із вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел і літератури.

У **вступі** обґрунтована актуальність дослідження, визначені його предмет, хронологічні рамки, сформульована мета, визначені методологічні засади роботи, розглянута історіографія проблеми та її джерельна база, а також основні положення, що виносяться на захист.

В розділі першому "Історичні умови національно-культурного процесу в Україні в 1920-1923 рр." висвітлюються державно-правові засади, економічні та соціальні чинники, а також ідеологічні підвалини національно-культурної політики в УСРР в той період.

З'ясовано, що утвердження радянської влади в Україні проходило під гаслами незалежного державного статусу республіки. Він був зафіксований Конституцією УСРР (1919 р.) та визнаний в офіційних документах радянської Росії. Проте автор доводить, що проголошена незалежність УСРР мала формальний характер. Нав'язане РСФФР об'єднання найголовніших ділянок державної влади (наркоматів: військових і морських справ, раднаргоспів, зовнішньої торгівлі, фінансів, праці, шляхів сполучення, а також пошти і телеграфу) у 1920 р. зводило нанівець проголошену суверенність республіки. За цих умов питання національно-культурної політики, що знаходились у компетенції Наркомосу УСРР, не могли вирішуватися самостійно. Цьому перешкождали жорстка централізація управління, його підпорядкованість КП(б)У, РКП(б) та російському Наркомосу, а також через відповідні погляди російської більшості його співробітників (ядро Наркомосу було сформоване в 1919 р. в Москві в рамках культурно-освітньої секції при відділі Наркомнацу РСФФР) (С.20-23). Можливості самостійного прийняття рішень були ще більш звужені з підписанням у грудні 1922 р. Союзного договору та створення Союзу РСР. Було ліквідовано навіть формально незалежний статус УСРР, що давало можливість центральним державним органам більш щільно контролювати відповідні ділянки культурної політики.

В дисертації підкреслюється, що на шляху розвитку національної культури на початку 20-х рр. в УСРР стояли величезні економічні та соціально-політичні труднощі. Внаслідок продовження політики "воєнного комунізму" республіку охопила економічна криза, в 1921-1922 рр. стався голод. За цих умов фінансування культурних потреб майже зовсім припинилося, що позначилося на скороченні національно-культурних установ. Цьому сприяла й соціально-політична ситуація. Через ряд обставин українці в УСРР були переважно сільськими жителями, в той час як серед міського населення значний відсоток становили росіяни. Це певною мірою посилювало суперечності в культурних потребах міста і села, ускладнювало впровадження

виваженої національно-культурної політики. До того ж більшовицька партія, що утвердилась при владі в Україні, фактично була силою іонаціональною. Як за своїм складом, так і за статусом КП(б)У була російською організацією, далекою від розуміння культурних потреб корінного населення (С.33-34).

Базуючись на вузькокласових засадах, радянська влада відстоювала інтереси передусім робітничого класу, що в умовах тогочасної України означало надання пріоритетів російській меншості. Але при тому автор зауважує, що непевність позицій КП(б)У у перші роки свого панування в Україні спонукала її до більш гнучкої політики щодо інших національно-політичних сил, зокрема тих, які сприйняли радянську дійсність. Це давало останнім можливість зробити деякий внесок у спрямованість культурної політики того часу (С.34-38).

Автор переконливо доводить, що нігілістичне ставлення нової влади до потреб національної культури спиралось на підвалини марксистсько-ленінської теорії, згідно з якою остання вважалася пережитком суспільного розвитку, реакційною за своєю суттю. Це формувало відповідну культурну політику (С.40-44).

Під прикриттям офіційно проголошеного толерантного ставлення до національно-культурних потреб місцевого населення фактично допускалася лише національна форма комуністичної пропаганди (С.44-45).

В роботі підкреслено, що основна увага нової влади в досліджуваний період була спрямована на організацію всебічного контролю над культурним життям. Характерною ознакою тогочасної культурної політики було прагнення до суцільної ідеологізації культури, до цензури та вузькокласовий підхід до оцінки культурних надбань. Все це стало на заваді національно-культурному розвитку в Україні (С.45-48).

Характерним прикладом ставлення до національної культури була теорія "боротьби двох культур", що обґрунтовувала витіснення української культури із суспільного життя. І хоча дискусія з приводу цієї теорії тривала недовго, її відголоски ще тривалий час коригували напрямок національно-культурного життя в республіці.

В розділі другому "Суть і особливості національно-культурного процесу початку 20-х рр." автор досліджує, як позначився вплив

державної політики на національно-культурне життя України в перші роки утвердження в республіці радянської влади.

На думку автора вельми показовим було ставлення владних структур до української мови. Зовнішньо воно було цілком толерантним з огляду на значну кількість постанов на користь української мови. Але в дійсності далі прийняття постанов справа не йшла, про що свідчить вкрай обмежене вживання української мови в державних установах, в освітніх закладах (в досліджуваний період нею користувалися переважно в сільських школах, тоді як міські школи та вузи майже всі були російськомовними). Малочисельною була україномовна преса, тощо (С.54-56).

На заводі поширенню української мови ставали пасивний спротив зросійщених груп міського населення, побоювання вживати українську мову з огляду на попередню, відверто антиукраїнську політику більшовиків, а головне через настрої більшості відповідальних діячів КП(б)У. Українська мова була для них чужою і допускалася лише як форма комуністичної пропаганди серед місцевого населення. В досліджуваний період в суспільному житті вона залишалася мовою села та тонкого прошарку інтелігенції - вчителів, письменників, митців; в державних установах та робітничому середовищі основним засобом спілкування залишалась російська мова. Це поглиблювало суперечності між державною владою та більшістю населення республіки і вимагало змін (С.57-59).

В дисертації зазначається, що нова влада прагнула використати національну освіту та науку для прищеплення народові нових комуністичних ідеалів та забезпечення народного господарства необхідною кількістю кваліфікованої робочої сили. На вирішення цих завдань і була спрямована освітня реформа, запропонована Наркомпросом УСРР.

Основу початкової освіти повинні були становити школи соціального виховання у вигляді дитячих комун та шкіл-клубів, де поряд із загальними знаннями діти мали засвоїти основи комуністичного співжиття. Наступним етапом були заклади професійно-технічної освіти у вигляді 2-3-х річних профшкіл, що готували кваліфікованих робітників для різних галузей народного господарства. Заклади вищої школи були представлені профільно-спрямованими технікумами та

інститутами. Згідно запропонованій схемі навчання випадала зв'язуюча ланка між початковою і вищою школою. Цей розрив мав долатися за рахунок висуванців з виробництва, членів партійних, комсомольських і профспілкових організацій, що давало змогу владі формувати нову, ідейно витриману інтелігенцію (С.66-67).

Щодо національної спрямованості освітньої політики радянської влади в Україні, проголошені гасла розбігалися з її реальними діями. Так, незважаючи на офіційні заяви про необхідність безперешкодного розвитку національної освіти трудящих мас, кількість національних шкіл не відповідала чисельності українського населення республіки (С.69).

Проводилась робота по "ідейно-політичному перевихованню" учителів. Нищівного удару було завдано "Просвітам". Національна спрямованість цих культурно-освітніх установ не вкладалась у нові політико-освітні орієнтири. "Просвітницький" рух став на заваді новоствореним клубам, хатам-читальням та іншим ідеологічно-витриманим закладам.

В результаті проведення освітньої реформи було закрито "фортеці буржуазної освіти" - університети. Новостворені галузеві інститути були переважно російськомовними. Організація класового добору до вищих учбових закладів, створення нової системи управління вузами, т.зв. "перереєстрації" і т.п. призвели до змін у складі студентства та викладачів. Кількість українців становила лише третину від загального складу студентської молоді. Вони навчалися переважно у сільськогосподарських та педагогічних вузах (С.74-75).

Українська наука в ті роки хоча і не була піддана безпосередньому гонінню з боку нової влади, але, позбавлена матеріальної підтримки держави, ледь животіла (С.77-78).

В дисертації підкреслено, що вже з самого початку свого утвердження в Україні радянська влада розпочала рішучий наступ на національну пресу, що виникла в добу Центральної Ради та УНР. В 1919 році була впроваджена система заходів щодо централізації періодичних видань та "боротьби з контрреволюційною агітацією та пропагандою друкованим словом". Це дало можливість державі не просто вести облік, а й підступити до контролю над їх змістом та ліквідації небільшовицьких газет та журналів. В результаті був раптово

загальмований розвиток української преси. Кількість україномовних видань значно зменшилася, пріоритет надавався російськомовним часописам (С.84-87).

Разом з тим йшов процес концентрації видавничої справи. Монопольні права на розподіл паперу, друкарського майна та друківану продукцію було передано Всеукраїнському Державному Видавництву. Література, яка виходила в його рамках, була переважно російськомовною.

Лише в умовах непу з організацією перших кооперативних видавництв ситуація починає дещо змінюватися. Кількість україномовних видань потроху зростає, проте їх відсоток у досліджуваній період залишався незначним. Паралельно йшло вихолощення національного духу української преси. В міру зменшення загальної кількості друківаних органів та зростання питомої ваги партійної преси вона наповнювалася новим, радянським змістом. Отже, на початку 20-х рр. радянська влада якщо і допускала українську друківану мову, то лише як засіб комуністичної агітації та пропаганди (С.91-93).

Національне мистецьке життя, бурхливий розвиток якого розпочався на початку ХХ-го ст., в перші роки утвердження радянської влади в Україні майже зовсім затихає. Далися взнаки страх перед продовженням воєнно-комуністичної практики нової влади, матеріальні нестатки, голод тощо. За цих умов Україну залишають такі визнані митці, як О.Олесь, В.Самійленко, В.Винниченко, М.Вороний, В.Горовіц, О.Кошиць, Г.Нейгауз, М.Садовський, Б.Яворський та багато інших. Вбачаючи в діях більшовиків ворожість до всього українського, відійшли від творчої діяльності Г.Григоренко, Дніпрова Чайка, Олена Пчілка, С.Васильченко, Г.Хоткевич та інші.

У катастрофічному стані перебувала Українська Академія Мистецтв. Позбавлена приміщення, вона продовжувала діяти лише завдяки самовідданій праці її ректора Г.Нарбута та художника М.Бойчука. Фактично припинив свою роботу підданий відповідній реорганізації Інститут ім. Лисенка. Через відсутність коштів мусли виїхати на периферію українські театральні колективи. На початку 20-х рр. їх спіткала важка доля мандрівних театрів.

На заваді національному мистецтву стояли створені на початку 20-х рр. органи цензури друку та видовищ. Значної шкоди українській культурі в досліджуваний період завдали підтримувані правлячою партією ідеї Пролеткульту. Стоячи на деструктивних позиціях відкидання попередніх культурних надбань, його ідеологи виступали проти української культури, вимагали заборони української мови. Численні пролеткультівські гуртки, маючи своїм завданням привернути широкі кола робітництва до створення нової культури, по суті сприяли лише поширенню дилетантизму, сірості та графоманства (С.101-102).

Однак в умовах, коли нова влада ще не могла так швидко повністю опанувати національно-художнім процесом, в період розгортання нової економічної політики національне творче життя починає поступово відроджуватися. Пристосовуючись до нової дійсності, українські митці мусили перейти на радянські позиції. І хоча їх творчість наповнювалася революційним пафосом, вона несла в собі передусім здобутки національної культури. Прикладом служить тогочасна творчість прозаїків А.Головка, Ю.Яновського, поетів П.Тичини, М.Рильського, художників М.Бойчука, Ф.Кричевського, А.Петрицького, композиторів М.Леонтовича, М.Вериківського, П.Козицького, театрального режисера Л.Курбаса та ін.

З 1922 р. розпочався процес організаційного оформлення мистецьких об'єднань (літературні організації "Плуг", "Гарт", Товариство художників ім. Костанді, Асоціація художників Червоної України, музичне товариство ім. М.Леонтовича та ін.). Вони гуртували творчі кола національної інтелігенції, що протистояла пролеткультівському нігілізму, заклала підґрунтя національного відродження періоду "українізації" (С.103-105, 111-112, 113-114).

Щодо ставлення радянської влади до національної церкви автор підкреслює, що незважаючи на прийнятий декрет про відокремлення церкви від держави, церковний рух був об'єктом державної політики. Дії більшовиків обумовлювалися несумісністю вузькокласової ідеології з багатовіковою спадщиною релігійного світосприймання. Претендуючи на тотальний контроль в усіх сферах життя суспільства, в тому числі й духовного, нова влада вбачала в церкві конкурента, з яким не бажала співіснувати. При тому з огляду на багатовікові християнські традиції народу в перші роки свого панування владні структури не наважувалися

діяти відкрито. Зовнішньо лояльне ставлення радянського уряду до Української автокефальної православної церкви на початку 20-х рр. пояснюється лише бажанням використати її для розколу і дискредитації досить впливової в той час в Україні церкви Московського патріархату (С.122).

В міру того, як діяльність і авторитет УАПЦ серед віруючих почав зростати, зростав і тиск держави на церкву. У боротьбі з національною церквою нова влада використовувала найрізноманітніші засоби. Була розпочата широкомасштабна антицерковна пропаганда, аж до примусової атеїзації населення. Церкви було обкладено непомірно високими податками, за несплату яких їх приміщення відбиралися. Влада практикувала й безпосереднє втручання у церковні справи, цькування релігійних громад, організацію підривного "обновленського" руху, пряме пограбування церковних реліквій, тощо (С.125-131). Особлива ворожість до УАПЦ була обумовлена тим, що влада вбачала в ній не лише осередок поширення "релігійного дурману"; її лякав національний дух української церкви, який міг пробудити національну свідомість народу. Знищуючи українську церкву, влада нищила один із проявів національно-культурної самобутності духовних святинь народу України, розчищаючи місце для нового "соціалістичного" типу мислення.

У висновках узагальнюються основні положення, які винесені дисертантом на захист. Автор підкреслює, що в досліджуваний період національно-культурний процес в Україні розгортався складно і суперечливо. Внаслідок залежного статусу провідних державних структур УСРР, економічної кризи, вузькокласових ідеологічних засад більшовизму розвиток національної культури відбувався не стільки "завдяки", скільки нерідко "всупереч" діям нового уряду. Національно-культурну політику радянської влади в Україні на початку 20-х рр. можна умовно поділити на два етапи: перший - 1920-1922 рр., коли під прикриттям толерантних гасел по суті продовжувалось нищення національної культури, і другий - 1922-1923 рр., коли в умовах розгортання нової економічної політики розпочалось стихійне національно-культурне відродження, нова влада вдалась до заходів по опануванню цих процесів. Створюючи систему жорсткого контролю над культурним життям, вона сформувала загальні принципи національно-

культурної політики, що обумовили його поступ на наступні десятиліття.

Основний зміст дисертації викладений автором у таких публікаціях:

1. Становлення державної політики УСРР в галузі національної культури (1920-1923).-К., 1996.- 49 с.

2. Мовна політика більшовицької влади в Україні на початку 20-х років // Місце України у світовій історії та особливості вивчення даної проблеми у педагогічному вузі. Тези міжвузівської науково-практичної конференції.-К., 1992.-С.77-78.

3. Передумови українізації в УРСР (20-ті роки) // Тези Шостої Всеукраїнської наукової конференції з історичного краєзнавства.-Луцьк, 1993.-С.24-25.

SUMMARY.

A.A.KRUCHEK. Culture in Ukrainian SSR as the Object of State Policy 1920-1923. Thesis is done for a scientific degree of a Candidate of Historical Sciences.

Speciality 07.00.01.- Ukraine History, History of Ukraine Institute, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 1997.

Process of party-state policy formation in the sphere of national culture in Ukraine 1920-1923 is investigated. It is proved that the slogans of national tolerance declared by the new state power and introduced into public consciousness were explored to hide out the national-cultural process levelling, emasculation of its national essence. The methods of influence on national culture elaborated during this period determined trends of its development in the following years.

АННОТАЦИЯ.

КРУЧЕК А.А. Культура в УССР как объект государственной политики в 1920-1923 гг. Диссертация (рукопись) на соискание учёной степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.01 - история Украины, Институт истории Украины НАН Украины, Киев, 1997.

Исследуется процесс становления партийно-государственной политики в области национальной культуры в Украине в 1920-1923 гг. Доказано, что под прикрытием национально-толерантных лозунгов, декларируемых и внедряемых в общественное сознание новой властью, проводилось нивелирование национально-культурного процесса, выхолащивался его национальный дух. Приёмы воздействия на национальную культуру в этот период обусловили направленность её развития в последующие годы.

Ключові слова:

Українська культура, державна політика, національно-культурний процес.

Підписано до друку 03.04.97 Формат 60x84 1/16
Ум. друк. арк. 0,9 Обл. вид. арк. 1,0
Тираж 100. Зам. 204 1997р. Безплатний
Поліграф.-ця Ін-ту історії України НАН України
Київ-1, Грушевського, 4

435968

AB 37.629